

Serpantinka düşərgəsi...

Məkani, fəaliyyəti uzun illər məxfi saxlanılan düşərgə... Bu, Baş Düşərgələr İdarəsinin (QULAQ) tabeliyində olan, Maqadan vilayətində yerləşən Serpantinka düşərgəsidir. Onu "Ölüm dərəsi" də adlandırırdılar. Düşərgənin məxfiliyi elə bir həddəydi ki, illər sonra da onunla bağlı yetərinə araşdırmalar aparmaq mümkün olmayıb. Serpantinka düşərgəsinin fəaliyyəti barədə istər "NKVD"nin Maqadan vilayət idarəsinin, istərsə də SSRİ Daxili İşlər Nazirliyinin arxivlərindən olduqca məhdud və səthi məlumatlar tapılıb. Yalnız "Ölüm dərəsi"ndən sağ çıxa bilən üç nəfərin söylədikləri əsas məlumat hesab edilir.

lanıldığı müddətdə bir dəfə də olsun yuxarı qurumların, "QULAQ"ın vəzifəli şəxslərini görmədiyini söyləyib.

"Ölüm dərəsi"nin sonu...

"Ölüm dərəsi"nin fəaliyyətinin dayandırılması ilə bağlı heç bir arxiv sənədinə rast gəlinməyib. Serpantinka düşərgəsi ərazisində heç bir izin qalmaması üçün əllərindən gələni ediblər. Bəzi araşdırmaçıların fikrincə, düşərgə 1953-cü ildə yandırıldıqdan sonra ərazi şumlanıb. İzləri tamamilə yox etmək üçün sənədlər də məhv edilib. Ancaq bütün cəhdlərə baxmayaraq, zalım Stepan Qaranin haqqında arxivdən bəzi məlumatları əldə etmək mümkün olub. Bəli olub ki, düşərgə rəisinin qəddar əməlləri onun həbsi ilə nəticələnib. Stepan Qaraninin nə zaman həbs edildiyi dəqiq bilinməsə də, sənədlərdən məlum olub ki, o, 1950-ci ildə Peçorskdakı islah əmək düşərgəsində xəstəlikdən ölüb.

Cinayət əməllərini gizlətməyə, unudurmağa çalışanlar heç zaman öz məqsədlərinə çatıbilməyiblər. Düşərgənin yerləşdiyi, qızıl və digər qiymətli metallarla zəngin olan ərazidə də repressiya illərində burada törədilmiş dəhşətli hadisələrin izləri aşkara çıxıb. Belə ki, mütəxəssislər ərazidə işləyərkən qazıntılar zamanı çoxlu sayda insan sümükləri, silah qalıqları, məhbusların istifadə etdikləri əşyalar tapılıb.

1991-ci ildə isə "Ölüm dərəsi"nin yerləşdiyi ərazidə, düşərgədə öldürülən on minlərlə günahsız insanın xatirəsinə bir neçə kiçik abidə qoyulub.

gecələr həyata keçirilirdi. Gecə saat 12-dən sonra barakın qapısını açırdılar, beş nəfər çıxarıb aparırdılar. Proses zamanı ərazidəki iki traktorun mühərriki işə salınırdı ki, ətraf qəsəbə və kəndlərdə atəş səsleri eşidilməsin. Beləliklə, səhər açılana qədər barakdan məhbusları beş-beş çıxaraq güllələyirdilər. Meyitlər ətrafdakı axar çaya atılırdı və ya məhbusların özləri qazdığı xəndəklərə doldurulurdu. Ümumiyyətlə, Serpantinkadan danışırkən heç bir insanlıqdan söz açmaq mümkün deyil. Bəlkə də meşələrdə yaşayan vəhşi bir heyvanı həmin düşərgədə saxlasaydılar, bir ay dözməzdi..."

Düşərgənin rəisi Stepan Qaraninin adı arxiv sənədlərində də, şahidlərin ifadələrində də xüsusi qeyd olunub. Aleksandr Çernov deyib ki, Stepan Qaranine bütün dövrlərin ən amansız cəlladı adını vermək olar: "Qaranin insan cildində görünən vəhşi bir yırtıcı idi. Onun ərazidə, yaxud da baraklarda görünməsi bir neçə dəqiqə ərzində bir neçə nəfərin güllələnməsi demək idi. Ən adi şeylərə görə o, tapançasının tətiyini çəkməyə tənbəllik etməzdi. O, gün ərzində ən azı 10-15 ölüm hökmünü özü icra edirdi. Güllənməni icra edən digər əməkdaşlar bir-iki atəşlə "məsələni" həll edirdilərsə, Qaranin bu işi çox "səbirlə" görürdü. O, evvəlcə məhbusu yaralayır, sonra yaraladığı əzaya növbəti atəşi açırdı və beləliklə, əzab verirdi..."

Müsahibələrində Aleksandr Çernov düşərgədə sax-

taxta barakdan ibarət olan düşərgədə saxlanılıb. Onlardan qul kimi istifadə edilib. Ətraf ərazilərdə ən ağır işlər ölümdən başqa yolları qalmayan bu məhbuslara görüldü.

Serpantinka düşərgəsi barədə əldə olunan arxiv sənədləri

1990-cı ildən sonra Serpantinka düşərgəsi haqqında ilk açıqlamaların verilməsinə başlanılıb. Məhdud arxiv sənədlərindən düşərgədə hər gün 100-ə yaxın məhbusun güllələndiyi məlum olub. Başqa bir arxiv sənədindən düşərgədəki iş bölgüsünün qrafiki bəlli olub. Məlum olub ki, qıç fəslisi istisna edilməklə düşərgədə işə yararlı olanlar hər gün, günorta yarım saat fasilə verilmək şərti ilə 12-14 saat ən ağır işlərdə çalışdırılıblar. Qıç günlərində isə iş saati 8-10 saat olub.

Araşdırmalar nəticəsində təxmin edilib ki, "Ölüm dərəsi"ndən yalnız üç nəfər qurtula bilib. Düşərgənin fəaliyyət göstərdiyi illərdə oradan başqa sağ çıxanların olub-olmaması barədə isə dəqiq məlumat əldə etmək mümkün deyildi.

si"ndən yalnız üç nəfər qurtula bilib. Düşərgənin fəaliyyət göstərdiyi illərdə oradan başqa sağ çıxanların olub-olmaması barədə isə dəqiq məlumat əldə etmək mümkün deyildi.

"Dünya bu düşərgədən xəbərsiz idi"...

"Ölüm dərəsi" dəhşətlərini orada saxlanılan və düşərgədəki bütün əzab-əziyyətlərin şahidləri olan üç nəfərdən biri - Aleksandr Çernov sonralar belə dilə gətirib: "Dünya bu düşərgədən xəbərsiz idi. Serpantinkada nə sovet, nə insanlıq, nə də dini qanunlar işləyirdi. Bu düşərgəni idarə edənlerin öz qanunları var idi. Serpantinka təkəcə güllələnmə düşərgəsi deyildi. Bu düşərgədə həmçinin uzun müddətə sürgünə göndərilənlər də saxlanılırdı. Amma düşərgənin cəlladları üçün bunun fərqi yox idi. Kimi nə vaxt istəyirdilər o vaxt da güllələyirdilər. Güllələnmə prosesi yalnız

Z.FƏRƏCOVA,
"Azərbaycan"